

Р1
к 85
Кор 31

И. А. КРЫЛОВ

БАСНЯЛА

КЪРАЧАЙ-ЧЕРКЕС КИТАБ ИЗДАТЕЛСТВО
ЧЕРКЕССК—1960

И. А. Крылов.

БАСНЯЛА

Карачаево-Черкесская
ОБЛАСТНАЯ
БИБЛИОТЕКА

КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЧЕРКЕССК—1960

БАШЛАРЫ.

Фил бла Моська (кёчюрген Сылпагъарланы И. Р.) . . .	3
Айры Чабакъ, Балыкъ, Дуадакъ (кёчюрген Биджиланы А.)	4
Маймул бла Кёзлюкле (кёчюрген Сылпагъарланы И. Р.)	5
Мартышка бла Айю (кёчюрген Сылпагъарланы И. Р.) .	6
Тюлкую бла Къаргъа (кёчюрген Биджиланы А.)	7
Гугурук бла Налмаз (кёчюрген Эбзелени А.)	9
Каска бла Къумурсха (кёчюрген Чотчаланы М. Б.) . . .	10
Маймулла (кёчюрген Эбзелени А.)	12
Аслан бла Ургъуй (кёчюрген Эбзелени А.)	14
Эшек бла Булбул (кёчюрген Эбзелени А.)	16
Шука бла Кишдик (кёчюрген Эбзелени А.)	17
Чапракъла бла Тамырла (кёчюрген Сылпагъарланы И. Р.)	19
Бёрю бла Къюзучукъ (кёчюрген Сылпагъарланы И. Р.) .	20
Джюк арба (кёчюрген Эбзелени А.)	22
Бёрю ит орунда (кёчюрген Сылпагъарланы И. Р.) . . .	24
Къазла (кёчюрген Эбзелени А.)	26
Джолоучула бла Итле (кёчюрген Эбзелени А.)	28
Тонъуз (кёчюрген Эбзелени А.)	29
Чычхан бла Лобан (кёчюрген Чотчаланы М. Б.)	30
Булут (кёчюрген Чотчаланы М. Б.)	31
Бёрю бла Сюрюючу (кёчюрген Чотчаланы М. Б.) . . .	32
Бёрю бла Турна (кёчюрген Байкъулланы Д.)	33
Терек (кёчюрген Байкъулланы Д.)	34
Булбулла (кёчюрген Чотчаланы М. Б.)	35

Иван Андреевич Крылов

Басни

Редактор *И. Р. Салпагаров*

Художественный редактор *М. П. Бертник*.

Технически й редактор *М. Ф. Лебединская*. Корректор *Р. А. Ижаева*.

Сдано в набор 17/XII-1959 г. Подписано к печати 21/I-1960 г.

Формат 60x84 $\frac{1}{16}$. Физ. п. л. 2,25. Усл. п. л. 2,05. Уч. изд. л. 1,22.

Тираж 1000 экз. Заказ № 5873. Цена 30 коп.

Карачаево-Черкесское книжное издательство,
г. Черкесск, Кооперативная, 7.
Черкесская типография, г. Черкесск, Комсомольская, 32

ФИЛ БЛА МОСЬКА.

Филни тартыб айландыра эдиле орамлада,
Белгисизми эди, кёргюнчюге айландыра.
Ким да айтырыкъ ол бизде сеирди да тамаша.
Да, филни ызындан басыныб айлана эдиле бош адамла.
Къайдан чыкъды эсе да алларына Моська аланы,
Филни кёрюб, анъа гыбыча къадалыргъа чабды,
Эм юрдю, эм къансыды, эмда юсюне атылды.
Сора алайлай уруш, къауғъа чыгъарды Фил бла.

„Хоншу, къойчу, бир айыб алма,
Филге тенъ не джеринъ барды?

Аны бла къауғъа ачаргъа, кёремисе, сен
Къарылыб кюрешгенликге,
Бир да аямай кюченнъенликге,
Ол'а сан этмей барады,
Юргенинъи да къулагъына бек алады“—
Дегенди анъа нёгери масге.

Джуаб этгенди Моська:

„Эх, эх! Да мени къызындыргъан да ол тюлмюдю,
Мен джыртышмай, джулкъушмай
Экеуге тутдурама кесими, артха турмай.
Итле къарасынла, кёрсюнле:

„Ай, Моська! онълу зат болур,
Филге юрген“—десинле!

АЙРЫ ЧАБАКЪ, БАЛЫКЪ, ДУАДАКЪ.

Бурун бир айры Чабакъ,
Бир Балыкъ, бир да Дуадакъ,
Мурат этиб тартаргъа
Джегилгендиле арбагъа.

Харам этиб джанларын,
Бек тер басыб санларын,
Аямай кюрешгендиле.
Боюнларын, сыртларын,
Ёшюнлерин, бутларын
Хамытха ура тешгендиле.

Кюрешгенден не келсин,
Ишни джигин табмаса,
Бирикмеу'а не берсин,
Бир джанына тартмаса.

Айры Чабакъ къарамай,
Тюз артына джата эди,
Дуадакъ'а аямай,
Хаман кёкге тарта эди,
Балыкъ тёзюб болалмай,
Башын суугъа ата эди.

Ким тюз, ким терс эсеода
Айырылмай къалады,
Арба уа таб бюгюн да
Джукъгъа тебмей турады.

МАЙМУЛ БЛА КЁЗЛЮКЛЕ.

Маймулну къартлыгъында эки кёзю азгъанды.
„Кёзлюк салсам къайгъырмаз“ — деб кеси кёлюн
джазгъанды,
„Азгъан кёзге мадар барды, Кёзлюк болса аны
салыб“ —

Деб, адамладан эшитгени эсинден кетмеин къалыб.
Бу муратда Мартышка беш-алты Кёзлюк алгъанды,
Джер-джерине салыб кёре, къолунда айландыргъанды:
Бир джелкесине тирегенди,
Бир къуйругъуна салгъанды.
Бир иисгеб кёргенди,
Бир тили бла джалагъанды.

Кёзлюклени неге джарагъанларын билмеин
сирелгенди.

„Тъфу! Мындан къуру мен къалайым, муну алгъан
мен“ — дегенди.

„Ким болса да тюз тюлдю, адамла айтханнъа
къарагъан.

Быланы юсюнден айта хар ким мени алдагъан,
Тюк чакълы бир зат джокъ былада азгъан кёзге
джарагъан“ —

Бу сёзлени да айта, алгъанына сокъурана,
Маймул Кёзлюклени керилиб ургъанды ташха.
Бир ышан да къалмагъанды Кёзлюклени анчасындан
Джылтыраукъ къумлай болуб, чачылгъан умурдан
башха.

Бизни насыбха кёре, бу адамлада да болады,
Зат не иги зат эсе да ол аны сыйын билмейди;
Ол затха невежда хаман сёгюм салады,
Невежда онълу къаумдан болса уа аны учуруб алады.

МАРТЫШКА БЛА АЙЮ.

Мартышка кюзгюде кёрюб кеси тюрсююн,
Акьыртын аягъы бла тюртдю Айюню аягъыны юсюн,
„Къарачы, суйген тенъим мени,
Бу неге ушагъан хамхотлу“ — деди.

— Аны ол къуджур къошакълылыгъына, чынъаууна!

Аз да бир джерим ушагъаны зат болса анъа,

Кёлюм чыгъыб, кесими кесимден мени,

Ыйлыкъгъандан джерге кирир эдим“ — деди.

Туура тюзюн'а айтсакъ, тюзюча ачыкъ,

Шохларымы ичинде да барды, аллай беш-алты.

Таб бармакъларым бла санаб да береим аланы.

„Джуугъум, шохла санаб къыйнала да

айлангъандан эсе

Тынч тюдмюдю, кесинъе бир кёз джетдирсенъ?“ —

Деб Айю мынъа джуаб этди,

Амма, Айю юретген да анъа

Бошунагъа къораб кетди.

ТЮЛКЮ БЛА КЪАРГЪА.

Излей кетиб бир Къаргъа,
Эт кесекчик табханды,
Аны къабыб аузуна
Бир терекге къоннъанды.

Озуб баргъан бир Тюлкю
Эт иисни анъылаб,
Джыйылаб аны табаргъа
Тохдагъанды тынъылаб.

Джыйылай кетиб Тюлкючюк
Къайдагъысын эскергенди,
Къаргъачыкъны аузунда
Эт кесекни эслегенди.

Джаны кетгенди этчикге,
Тамам эсин ташлагъанды,
Мурат этиб алдаргъа
Былай айтыб башлагъанды:

— Кёб джерледе айландым,—
Чегетледе, таулада,
Сенден ариу кёрмедим
Къаргъада не къузгъунда.

Аякъларынь, ёшюнюнъ...
Къанатларынь къаралыб...
Эки кёзюм къалдыла
Сен ариугъа аралыб.

Къайдан чыкъдынъ, сеирлик,
Бу джуртлагъа, элlege?
Сенден ариу кирмегенди
Биз джашагъан джерлеге.

Сюйюмюнъден тоймайма,—
Нюр чачыла кёзюнъден,
Бир тауш эшитге эдим,
Булбул кибик сёзюнъден!

Къулакъ салыб, тынъылаб,
Таушунъа таралыб,
Джатар эдим былайда
Кёзюм санъа аралыб“.

Санча Къаргъа тынъылаб, бу махдауну эшитгенлей,
Къ—а—а—къ, къ—а—а—къ эте джырларгъа аузун
да кенъ ачханды.

Аузундагъы эт кесек чартлаб джерге тюшгенлей,
Эт кесекни Тюлкючюк сермеб къабыб къачханды.

ГУГУРУК БЛА НАЛМАЗ.

Гугурук бокъ тёбени къаза, налмаз бюртюк табханды,

„Да, бу неге джарарыкъды?

Мындан не файда чыгъарыкъды,“ —

Деб, къара чёбге атханды.

„Мынъа уллу сый бергенлери, уллу телилик тюмюдю?

Мен'а, букъдурмай айтсам, кёб да къуанныкъ эдим,

Арпа бюртюк табсам: ол кёзге мунуча илинмеген-

ликге уа,

Ёзек этдиреди да“.

Малхыярла джабба-джанъыз бу затха къарайдыла:

Кеслери анъыламагъан затны бош затха санайдыла.

КАСКА БЛА КЪУМУРСХА

Дюрюден хансха кире,
Ашаб, ичиб, кекире,
Узун джайны ашырды,
Каска джырлай, секире.
Кёзню джумуб ачхынчы,
Бурулуб къарагъынчы,
Къышны джетгенин кёрдю,
Заукъдан къамагъынчы.
Кырдыклы сырт саргъалды,
Кюнню мутхузлукъ алды,
Хар чапракъны юсюнде
Тебси табыуу къалды.
Кетди насыб: къыш келиб,
Ачлыкъ, факъырлыкъ бериб,
Аямады, кюн-кюнден
Джанъы джарсыу джибериб.
Джунчуу тюшюб юсюне,
Къойду джырын кесини,
Ач къаранъы джырларгъа
Кимни тюшер эсине!
Бушуу джанын кючледи,
Ол Къумурсхагъа келди, —
„Сен мени къутхарыргъа
Амал эт“ —деб тиледи. —
„Мени халыма бир кир:
Эс джыйдыр, бир кийиндир,
Хант бериб, юйге джыйыб,
Джазгъа дери кечиндир!“
„Мынъа къара, тобасда!
(Къуджурду бютюн Каска)
Джай не ишлеб джюрюдюнь?“ —
Деди анъа Къумурсха. —
„Къайда ишлерге заман!
Джашил хансда джырладан

Хар сагъат сайын башым

Айлана эди тамам".—

„Да сен сора...“ — „Мен'а не?

Джансыз джырладым, джетсе...“

„Джырладыньмы?—бек ашхы,

Энди бар да, бир тебсе!“

МАЙМУЛЛА

Ишни акъыл къатыш эниклесенъ,
Андан хайыр чыкъгъанны сеири джожъду;
Аллах сакъласын, ачыргъа да болурса сен,
Ол затны акъыл къошмайын этсенъ.
Примерин узакъ джуртладан алайым.
Маймулланы къалай талпыб эниклегенлерин
Белгили этгенди кѣргенлени билгенлери.
Маймулла кѣб Африкада
Къалын терекни башларында,
Сау бир сюрюу маймул олтура эди,
Да, маймул тутуучу—усда хансда
Аулагъа аунагъанына
Джашыртын къарай эди.
Хар маймул кесини тенъин акъыртын тюрте,
Шыбырдаб айта эди нѣгерине:
„Къарачы, джигитге,
Къалай кѣб оюнну биледи:
Бир тиш туруб тюшеди,
Бир тюзеледи,
Бир да къыббача
Джыйыла биледи;
Не аягъы, не къолу билинмейди.
Биз аллай затлагъа усда болгъанлыкъгъа,
Ол билгенни билгинчи уа алкъын къайда!
Эгечле!
Аман тюш кѣрлюк болмаз эдик, аны эниклей билсек-
Ол иги-ашхы заукъланды туурабызда“
„Да ма ол кетсе, ол заманда биз да...“
Ол кетген да этди, ауланы да алагъа къойду.
„Не заманны бош ийергеми керекди?
Джюрюгюз, бир кѣреик!“
Суусуратла терекден тюшдюле, багъалы къонакъла—
Маймулла ауланы юслеринде тиш турдула, аунадыла,
Эм чулгъаныб, эм чырмалыб башладыла,

Къычырдыла, сызгъырдыла, кюлкю харх болдула.
Сен сорсанъ: „Палах неден болгъанды“ —
Аланы аудан бири да чыгъалмагъанды!
Аланы марагъан ауланы иеси,
Заман болгъанын кёрюб кеси,
Машокланы алыб баргъанды,
Кёлю къалай бичген эсе алай,
Барын машоклагъа салгъанды.

АСЛАН БЛА УРГЪУЙ.

Къарыусузгъа кюлме,
Онъсузгъа тийме.

Дертин къарыусуз тушман да бек джетдиреди бир-
бирледе.

Да кючюнъе асыры базыучу болма ол себебден.

Эсинъи ийчи тюшген халына Асланны,

Тынъыла да былайда басняны не айтханына,

Уллу кёллююгю ючюн аны

Ургъуй къалай ачитханына.

Ма аны юсюнден мени эшитгеним.

Сансыз, адаргы Ургъуйну къалай этгени:

Аслан Ургъуйгъа ауз оздура тургъанды,

Аны сёзю Ургъуйгъа да ачыу болгъанды.

Ургъуй аны этгенин кёлтюрелмегенди

Да кишиликни кёргюзюрге тебрегенди.

Ургъуй къобханды да Асланнъа уруш ачханды.

Аскерчи кеси, даурбазчы кеси, керилиб

джызылдагъанды

Да Асланны ёлюм урушха чакъыргъанды.

Асланнъа бу кюлкюдю, Ургъуйгъа уа накъырда

тюлдю.

Асланны бир артындан чибинлетиб,

Бир джызылдай кёзюне битиб,

Сора иги сымарлаб, таб джерин мараб,

Тау къушча илиннъенди юсюне джетиб,

Ургъуй бурнун аны саурусуну батдыргъанды.

Ол'а амалын таусуб къуйругъун булгъагъанды.

Ургъуйубуз бек тириди, кеси да къызбай тюлдю:

Ол къоркъмай, аямай кесини джанын,

Тюз манъылайына къона эмгенди аны аслан къанын.

Аслан башын булгъайды, джалын къалтыратады,

Ургъуй'а солуу бермей мыллыгын атады:

Бир Асланны бурнуна киреди, бир къабыб ачытады,

Аслан кычырыкъ этиб, башын эки джанына атады,
Къутурады, боран-гылан этеди, Аслан ачыудан
алынады,

Эрши тауш эте хыны болады.

Асыры ачыудан тауш этдире тишлерин,
Тырнакълары бла къобара кыръдышын джерни.
Аны хынылыгъындан ол тегерек титирегенди.

Джаныуарланы къоркъуу алгъанды,
Суу басыб не бир от джандырыб келгенча,
Бары джан къалдыра къачханды.

Быланы эслерин ким алды?—

Бу кыуугъунну Ургъуй салды.

Аслан чабды, джортду, дыгалас этди,

Сора тамам арыб аманына джетди.

Джерге сойланды да кечмек тиледи.

Ургъуй да анъа кёл кенъдирди.

Аслан бла да джарашды, кечди.

Кеси да Ахиллесден¹ олсагъатлай Омирге² кечдю

Сора быягъы кеси уча, къутура,

Хорламны джайды даурбаз ура.

¹ *Ахиллес*—бурунну Грецияны белгили батыр джигитиди.

² *Омир-Гомир*—джигитлени джигитликлерин джазыб, кенъне джайыб тургъан бурунну джигит джырчы.

ЭШЕК БЛА БУЛБУЛ.

Бир Эшек Булбулну кѳргенди
Да, „Алан, джан шохум, бир кѳулакъ сал!
Айтыугъа кѳре джыргъа акъгъан чалкъыса.
Бек талпыйма,—дегенди,—
Кеси кѳулагъым бла
Ыйнаныргъа алай усдалыгъынъа“.
Былайда Булбул усдалыгъын кѳргюзюб башлагъанды:
Минъ макъамгъа кѳчгенди, тѳгерекни титиретиб
джыр тѳкгенди;
Бир назик ауаз бла акъыртын айта,
Джелни узакъдан таралтхан таушун болдура,
Бир билмей тургъанлай макъам бурчакъ
Болуб чегетни юсюн ура.
Аврораны сюйгенине эм джырчысына
Ол тѳгерек шум болгъанды джелчикле,
Къанатлыланы джырлары тынч болгъандыла,
Сюрюѳле къыйылыб джатхандыла.
Сюрюѳчю да солууун кючден ала,
Джанын булбулнукъу джыргъа салгъанды,
Джанъыз санлаб бир джолда, эси Булбулгъа
Кете ол, сюрюѳчю кызычыкъгъа ышаралгъанды.
Джыр бошалды, Эшек бурнун джерге тиреб:
„Ашхы, демеклик, бу сѳзде джалгъанлыкъ джокъду,
Джырынъа эринмей тынъыларгъа боллукъду.
— Алай'а бу иште бир аз оюм алмагъанынъа,
По медет, бизни гугурук бла шагърей болмагъанынъа.
Алай этсенъ мындан да джити боллукъ эдинъ“.
Джарлы Булбулум бу акъылнымы эшитди,
Олсагъатдан кѳзкѳрмезге учуб кетди.

Былай сюдюлени кѳлуна тюшгенден аллах кеси сакъласын.

ЩУКА БЛА КИШДИК.

Палах неди десенъ, хычынланы чурукъчу эте
башласа,

Чурукъ этиуню хычынчы къолгъа алса,

Ол заманда бир иш да тюзелмейди.

Билмеген затын этерге кесин ургъан ким эсе аны,

Къалгъан элден бурушакъыл, джибиусюз болгъаны,

Ишни билген адамлагъа сора айланнъандан эсе,

Не тюзюн юретгеннъе къулакъ салгъандан эсе,

Ишни да бокълаб, табу этиб, баш уруб,

Бедишликге къалыргъа разы болгъаны,

Дуниягъа джюз кере ачыкъ болгъанды.

Келгенди джититиш Щуканы эсине,

Кишдик санагъат алыргъа кесине.

Ол чабакъланы ашагъанданмы безгенди,

Огъесе, бош, Кишдикгеми эришгенди?

Алай'а тилегенди ол Кишдикден аны да уугъа

элтирин,

Кёзюне кёргюзюб, амбарда чычханланы талкъ этерин.

„Да болсун, алай'а, хапарынъ бармыды бу ишден,

джаным?“ —

Деб соргъанды Васька Щукагъа, —

„Энди да ойлаш артда бир хапаргъа къалмаз ючюн,

Эсде тута, иш да усдадан къоркъар деген сёзню“ —

„Къойчу, энди, шохум! Бир насыблы тутар

чычханланы,

Тутуб, келмегенбизми ол огъай ершланы“¹ —

„Хайыр, ашхы джолгъа, джюр“. — Кетдиле, букъдула.

Кишдик кёл кенъдириб, тоюб, ёзек салгъанды.

Сора шохун кёре къатына баргъанды.

Щука ўа, чыкъмагъан джаны ичинде,

Аузун ачыб джата,

Къуйругъундан къазма чычханла тарта.

¹ Ерш — чабакъны бир тюрюсю, огъурсузу.

Сора шохуну джанауалгъа джетгенин кёрюб,
Ийгенди элтиб прудха кёмюб.

Боллугъу алай эди! Бу, Щука,

Санъа наука:

Мындан ары акъыллы болургъа,

Чычхан уугъа да эслеб бара турургъа.

ЧАПРАКЪЛА БЛА ТАМЫРЛА

Бир ариу джай кюнде,

Кёлекге ийиб ёзеннге,

Терекде чапракъла аяз бла шыбырдадыла,

Къалынлыкъларын, джашилликлерин санадыла,

Джел табагъа айланыб ма былай айтыб башладыла:

„Ёзеннге къуат салгъан биз тюлбюзю?“ — деб,

махдандыла.

„Терек да бизни бла кенгине атылыб,

Аламат ёсмеймиди джайылыб?

Ол бизсиз не болур эди? Ну, таб къатылыб,

Махдансакъ да кюлдюрмезбиз биреуню,

Бизбиз кюн иссиде сюрюучюню,

Башха келгенни да салкъын кёлекгеге салгъан,

Айбатлыгъы бла барын кеси табагъа тарталгъан.

Инъир, эртден, танъ къурум бла бизде

Булбул сызгъыра юсюбюзде,

Сиз, джелле, кесигиз'а

Бизден хазна айырылмайсыз да“ —

„Керек эди кычырыгъа, бюсюреу этерге бизге“, —

Алагъа тауш келди джер тюбюнден шош:

„Былай ётюрюк айтыргъа сизге

Айыб болмазмы бопба-бош? —

Кимледиле была,

Бизге эркин сёлеширлей болубму къалдыла“ —

Чапракъла терекде шуулдай чайкъалдыла:

„Бизбиз — ала“, —

Тюбюнден джуаблашадыла.

„Джер тюбюнде къазыб тургъанла.

Биз — терек тамырла, сизни багъыб тургъанла,

Танымаймысыз, юсюбюзде олтургъанла?

Иги кюнде огъургъа къутуругъуз!

Арабызны уа унутмай туругъуз:

Джангъы джаздан джангъы чапракъланы юсюбюзде,

Тамыр къуруса уа тюбюбюзде, —

Джукъ къалмазын не терекден, не сизден“.

БЁРЮ БЛА КЪОЗУЧУКЪ.

Къарыулуну къатында хар заманда къарыусузла
терсдиле.

Аны Историяда примерлерин санаргъа базмайбыз,
Алай'а биз История джазмайбыз;
Баснялада уа муну айтыргъа ёчдюле.

Исси кюн Къозучукъ келди суу ичерге,
Билмегенлей къыйынлыкъгъа тюшерге,
Алайлада джорта айланнъан ач Бёрюге.
Къозуну эслеб, ол башлады ашаргъа,
Алай'а ишге закон тюрсюн берирге,
Тыйыншлы кёрдюю ол бир-эки джаншаргъа:
„Кир хамхот бла ичер суууму нек бокълайса,
Терслигинъе уятдан нек къоркъмайса?

Ол терсликге сенден джуаб излерге,
Мен борчлума токъмагъынъы юзерге!“

— „Андан узакъ неллей бир да кетерме,

Излей болса, сыйлыладан сыйлы Бёрю,

Кереклими джюз атламда этерме,

Ол заманда тюзлюгюю кеси кёрюю.

Мен айтханамы барысына толума“.

„Да, сора мен алдай болурма!

Джараусуз! Быллай терс иш къайда эшитгенсе!

Быллай терслик былтыр да кёб этгенсе“

— „Кеч, билесе да энтда джылым джетмегенин“.

— „Да, сен кёрдюю къарнашынъ да этмегенин“

— „Джокъду да мени къарнашларым, кел, кёр энди.“

— „Къарнашынъ тюл эсе да сизден эди.

Кесигиз, итлеригиз эм сюрюучюлеригиз—

Барыгъыз да манъа аманны излейсиз,

Насыбыма къолугъузгъа тюшмейме ансы,

Сынъар кюнню разы болуб иймейсиз.

Джетдиреим аланы дертин санъа“.

— „Да, не гюнах саласа да сора манъа?“

— „Тын, энди арыдым сени бла джаншаргъа!

Иш бары андады—излейме сени ашаргъа“.

Муну бла аны сёзю юзюлдю,

Къозуну да алыб, чегет таба сюзюлдю.

ДЖЮК АРБАЛА.

Къошунла алыб бара арбала,
Тикден тюшерге керекли болгъандыла ала.
Башхаланы тикни башында къоюб сакълата,
Алдагъы арбачы эне эди атын акъыртын тарта.
Ашхы алаша саурусунда элтгенни орнунда
Элте эди аякъларын ала сериуюн, тик.
Уруша эди бу джарлы атха хар атламында
Огъартын къараб тургъан джаш ат тесукъа этиб:
„Къарачыгъыз ол махдалыб тургъан атха,
Бузгъа тирелген эшекча, джатханына артха;
Ташха тиерге аздан къалды; къынъыр къыйсыкъ элтиу!
Таукелирек! Ма энди да бир тебиниу, быт-быт этиу.
Эшек кере эдим! Иги боллукъ эди тикге таяныу болса.
Айхай, не кеч заман болуб къалса;
Ансы джолубуз баш эниш,
Заман да тюн болмай, тюш.
Муну кере къайдан тезелгин!
Башха болумунъ джокъ эсе,
Суу ташы да турсанъа мындан эсе!
Къараб тур биз къалай энсек да.
Бойнумады минутну сыраф этсек да.
Арбачыгъыбызны уа тартханнакъой, тынч элтирбиз“ —
Деб махдана, кючене белин да мукгур этиб,
Башлады атчыкъ арбасын джолну элтиб,
Алайына, къабхакъны тигине джете,
Ол тебреди атны мукгур эте, кектюн элте,
Абындыра, сюрюндюре шайтан атха миндире:
Ат былайда башха тюрлю мыллык атды,
Кючюне да кюч къошулуб бек чабды;
Ташланы, джаргамланы юсюн кетди.
Аны сюрген арбасы бла,
Ол битдирген къанаты бла.
Сол джанына алай барыб кенделен тикге,

Къошунлары къатыш тийди индекге,
Алагъа джетген джетсин шайтанныа-джекге.

Бу къарыусузлукъ адамланы да кёбюнде болады:
Иш бары джанъылыч кёрюнеди, аны башха адам
этсе,
Джанъылычны эки къат этебиз иш кеси
башыбызгъа джетсе

БЁРЮ ИТ ОРУНДА.

Бёрю кече кьой баугъа киреме деб баргъанды
Да ит орунъа тюшюб къалгъанды.
Кёк Бёрюню джуукъда болгъанын сезиб,
Анъа сора ит бары мыллык атханды.
Итчиле: „Ой, джашла, гудучула!“ —
Деб хахайдан алгъандыла,
Къараб къарагъынчы къадауну салгъандыла.
Бир минутдан ит орун джаханим болгъанды:
Адамланы кими къазыкъ,
Кими шкок алыб,
Джан-джанындан чабыб,
„Чыракъ! Чыракъ!“ —деб кычыргъандыла
Да алайлай чыракъла да джарытхандыла.
Мени Бёрюм артын мюйюшге кысыб чёгеди,
Тишлерин чакъдыра, тюгю-джамы бузулуб,
Кёзюнде огъу болса барын урурлай болуб.
Амма, бу, сюрюу аллында болмагъанын эсгериб,
Къойланы юслеринден джуаб этер
Кюн келгенин кеси кёзю бла кёрюб,
Субай сёзге кёчгенди хыйлачы Бёрюм.
Да былай айтыб башлагъанды:
— Тенъле, бу даур неге керекди?
Мен—сизни танышыгъыз, шохугъуз.
Басылыгъыз да рахат болугъуз!
Джети джукълаб эсимде болмай урушургъа,
Келгеним—сизге къонакъ болургъа.
Озгъан затланы къозгъамайыкъ да шох болайыкъ!
Мен да мындан ары бу сюрюулеге тийгенни кьой,
Ала ючюн табу этиб баш кесдирирме, дерге
Сёзюн бёлдю Бёрюню: „Тохдачы, хоншу,
Джаншамачы бошуна, джуугъум,
Санъа киши „кёк бёрю тюлдю“ демейди,
Манъа да чал бир бюгюннъе кирмейди;

Аны айтханым: халигизни билеме
Да ол себебден, мени сюдюм сизге буду,—дегенди:
Бөрюлеге аланы терилерин алгъандан башха
Тюз сюд барды деген затны санайма бопба-бошха“.

КЪАЗЛА.

Узун чыбыгы бла кьолунда мыжыкълы
Къазланы шахаргъа сюре эди сатаргъа;
Тюзюн тюзюча айтханда,
Къаз сюрюуню къачын асыры кёрмей эди джолда:
Ол базар кюннъе ашыгъа эди хайыр алыргъа,
(Иш джетсе хайыр алыгъа къач этиу болмайды
Къазлагъа огъай адамгъа).
Ол себебден бир улуу да терссинмейме

мыжыкълыны;

Къазла уа кеслерича ойлаша эдиле бу ишге,
Да, тарыгъа эдиле джолда тюбегенлерине.

Ма былай терссине эдиле мыжыкълыны:

„Биз, Къазладан, насыбсыз ким болур,
Мыжыкълы бизни аяусуз кёреди,
Бир бош къазланы затны сюргенча сюреди,
Къачыбызны бу малхыяр кёрмейди.

Бизни сыйлы тукъумубуз

Бурун Римни къутхаргъан Къазладан чыкыгъанын
билмейди.

Бизни аталаны къачлары кёре,

Бюгюн Римде праздникле да этедиле алагъа сый
бере.—

„Энди не затыгъыз ючюн сый излейсиз

башыгъызгъа?“—

Деб сорду алагъа джолоучу.

„Да буруннъу аталарыбыз...“

„Билеме!

Барын да окъугъанма, алай болса да билирге сюеме,
Энди сиз дунягъа не ашхылыкъ этгенсиз?“—

„Римни ким къутхаргъанын эшитмегенмисиз?“—

„Алай болса да сиз не зат этгенсиз кесигиз?“—

„Бизми? джукъ да огъай!“— „Сора не бюсюреу
излейсиз?“

Буруннъуларыгъызны къоюгъуз джатхан
джерлеринде
Сый да ишлерине кёре берилгенди алагъа,
Сиз'а, шохларым, жарарыкъсыз жаркойгъа.“

Джебеклерине ётмез ючюн къазланы—
Мындан ачыкъ да этмейме баснямы.

ДЖОЛОУЧУЛА БЛА ИТЛЕ.

Эки тень кетиб баргъанлай джолда,
Бир-бири бла кызыу ушакъ эте инъир ала,
Къабакъ эшикни тюбюнден чыгъыб,
Бир Ит джетгенди алагъа хаб-хуб эте чабыб.
Къараб къарагъынчы дагъыда бири, экиси, ючюсю
аны ызындан,
Джюз джарым чакълы Ит джыйылгъанды тёрт
джанындан.
Таш алыргъа узалгъанлай Джолоучулары бири,
„Къой, къарнашым!“ —дегенди анъа нёгери:
„Сен таш бла тыялмазса аланы чабханларын,
Таб бютюн да бек къозгъарса джыйынларын.
Джюр, тохдама, мен иги билеме халилерин аланы“.—
Кертиси да ала арлакъ баргъанлай элли атламы
Итле акъырын сабыр бола башладыла,
Артдан-артха уа чырт да эшитилмей къалдыла.

Зарла къачан да нени кёрселе да
Юрюрле, зарлыкъ этерле,
Сен къозумай, сан этмей барсанъ,
Юрселе да, ала кау-куу болуб кетерле.

ТОНЪУЗ.

Тонъуз байны арбазына баргъанды:
Конюшняланы, кухняланы да тегереклерине айлан-
нъанды;

Кирге, багушха аунагъанды джатыб;
Къалгъан-булгъан тегюлюучю джерледе;
Серилгинчи къулакъларына дери батханды,
Сора ызына тонъузлай къайтханды,

„Хы, Хавронья, не зат кёрдюнь сен анда айтырлай?—
Деб сюрюучю тонъузгъа былай соргъанды,—
Байланы хар нелери да бек багъалы затладандыла.
Бири-биринден аламатдыла юй кереклери“—
Деген хапарны сен‘а эсге алдынъмы аны?

Тонъуз бурну бла тауш эте, джуаб береди былай
айта:

„Эшда-эшда бош урдурадыла алай,—
Бурнуму аямай, белими талдырмай
Къаздым бир джерин къалдырмай,
Арт арбазны бютюн да къаджыкъмай.
Амма, кёрмедим байлыкъ бир дерге бир;
Болгъан зат—джанъыз багуш бла кир“

Не сынчы да къарай туруб затны къуру бузугъун
кереди.
Аны махдауу тоб-толу эсе да, айырыб сегюмюн бе-
реди.
Басняда айтыргъа излемегеними киши кесине элт-
месин,
Айтханьмы терсине анъылаб, манъа да гурушха эт-
месин.

ЧЫЧХАН БЛА ЛОБАН.

— Алан, эшитдинъми къуанч хапарны?—
Деди Чычхан чабыб кирген Лобанъа—
Къаны келди кишдик деген мурдарны,
Джарыкъ кюню кирди къара тубанъа:

— Ол тюшгенди,—дейдиле, пелиуанны—
Аслан бийни къурч тырнакълы къолуна,
Кёлю кенъиб туудукъну, туугъанны,
Хар ким къалтырамай чыгъар джолуна!
— Ой, къуанма!—деб къойду Лобан-кёсе,—
Бош хапаргъа сен алданма, ариу джан:
Ант этеме, иш тырнакълагъа джетсе,
Асланны кишдик сау къалдырмаз, инан.

Мен кёргенме, сиз да къарагъыз эслеб:
Къызбай адам къоркъуб къалса биреуден,
Мурат этеди, озмай титиреуден,
Ол юркгенден халкъ да илгенеди, деб.

БУЛУТ.

Исси джуртну юсю бла
Бир къара булут ётдю,
Бир тамчыны кючю бла
Джерге болушмай кетди,
Джашнаб, чартлаб кёлю бла
Суу ну тенъизге текдю.
Тёгюмдюме чомартма—деб,
Тау гъа барыб махданды.
— Бош бюсюреу тартма—деб,
Тау анъа ачыуланды.—
Бир джаусанъ'а кьюу тюзде,
Халкъны кытлыкдан кюруб,—
Сенсиз да суу тенъизде
Турады кемсиз толуб!.

БЁРЮ БЛА СЮРЮУЧЮ

Бёрю келди тёртгюллеб,
Сдауатха илеше:
Кёрдю къойну бёсгюнлеб,
Сюрюучюле кюреше;

Тууралгъанды этлери,
От джанады чыкъырдаб,
Къой сакълаучу итлери,
Турадыла симсиреб.

Джюреги бушман болуб,
Салпыланыб къайтды;
Терс къараб, терен солуб,
Ичинден былай айтды:

„Шохла, сизнича аур
Ишни этген болсакъ биз,
Къаллай бир къайгъы, даур
Чыгъарыр эдигиз сиз!“

БЁРЮ БЛА ТУРНА.

Бёрюню джутлугъун ким да биледи:
Сюек-саякъ демейди,
Табхан затын кемиреди.
Алай'а бирине къара кюн келди;
Сюек тамагъына бегинди.
Болалмады тылпыуун алыргъа,
Не ичине джутаргъа,
Не тышына атаргъа.
Джетген эди тамам ёлюб къалыргъа!—
Насыбха бир Турна тюбеди аллына.
Бёрю анъа кёз-къаш бла джалыныб:
„Мени къыйынлыкъдан къутхар“,—деб
чончайыб,

Ол Турнадан тилегенди.
Турна да разы болуб анъа,
Бурнун сугъуб Бёрюню тамагъына,
Бек кюрешиб, къадалыб,
Сюегин бери алыб ташлады.
Къыйынымы бер,—деб, Бёрюден тилеб баш-
лады.

„Сен хиликгеми этесе!
Тамагъымдан сылхыр башынъы сау
алгъан эсенъ.—

Ол болмаймыды санъа?
Шохум кет, кёрюнме, къора,
Сакъ бол, экинчи тюбеме манъа“

ТЕРЕК.

Бир элли балта алыб баргъанын,
Джаш терекчик къараб кёрюб тиледи:
„Мени тёрт джанымда тереклени барын
Кес, эркин болуб ёселмейме“, — деди. —
„Меннъе кюн таякъла да тиймейдиле,
Тамырларым да бу тарлыкъны суймейдиле.
Быладан манъа джел да урмайды,
Бютеу баш джаным да чардакъдады;
Ала болмай, кесим эркин ёссем,
Эрлей бу джуртха ариулукъ джаяр эдим,
Кёлекгем да сау таланы джабар эди.
Не келсин санларымы была эме,
Бюгюн'а мен чыбыкъ кибикинъичгеме“.
—Андан сора элли алды балтасын,
Къырды ол тегерекни барысын.
Шохуча, терекни айтханын этди.
Терекни тёрт джанын ариулады.
Не келсин аны мураты толмады:
Терекге уллу къыйынлыкъ джетди,
Кюн да аны кюйдюрдю,
Буз да, джанъур да анъа джетди,
Эм ахыры терекни джел аудургъанды,
Анъа бир джылан: „—Телисе“ —деб айтханды,
Кесинъден тюлмюдю сенинъе бу палах?—
Сен чегет джакълаб ёссенъ,
Суукъдан, джелден кенъде эдинъ.
Сени къарт терекле сакълай эдиле,
Аланы заман да джетер эди, кетер эди,
Ол заманнъа сени санынъ да ёсер эди.
Бюгюн бу къыйынлыкъгъа джетмез эдинъ,
Ким билсин, боранны сан этмез эдинъ!“

БУЛБУЛЛА.

Джаз кюнледе бир уучу
Чегетге баргъан эди;
Талай усда джырлаучу
Булбулну тутхан эди.
Кёкенледе ойнагъан
Кёб кере онъ болса да,
Тутмакълыкъда джырлагъан
Джюрекге зор болса да,—
Не амал барды? Ала,
Орунладан къарашыб,
Ачый, кюе, тарала,
Кёредиле джырлашыб.
Ичлеринде бир Булбул,
Тенъинден айырылгъан,
Сыртха болуб къараул,
Олду бютюн къыйналгъан.
Джуммай тёге кёз сууун,
Кече, кюн да кюеди;
Барындан да тарбууун
Анъа аур тиеди.
Бир джолда оюм этиб,
Быллай акъыл алады:
„Бир палах басса келиб,
Акъылсыз къыйналады;
Бушуу этиб азабдан
Къутулургъа излейди;
Акъыллы уа ол затдан
Чыгъар мадар ишлейди.
Мен да, баям, тузакъдан
Болаллыкъма къачаргъа,
Уучу бизни узакъдан
Джыймагъанды ашаргъа.
Халисине къарасам,
Ол джырны бек сюеди;

Джырлаб джанына джарасам,
Кесиме иги эди;
Бошлар эди ол мени
Эркин, джарыкъ джашаугъа“ —
Деб, джырчыбыз тебреди
Кюу айтыб ташха, таугъа.
Уучу хырха джыйынны,
Асырамай бошуна,
Сау саламат чачаргъа
Бир кюн тыйыншлы кёрдю,
Хар бирине учаргъа
Толу эркинлик берди.
Булбул'а макъам салыб,
Созса не къадар кенънъе,
Ол къадар бек сакъланыб,
Джыйылады тереннъе.

Цена 30 коп.

ЗК.

НА КАРАЧАЕВСКОМ ЯЗЫКЕ

Иван Андреевич Крылов.

Б А С Н И